

De complexiteit van flexibiliteit

Een nieuwe extra keuzemogelijkheid bij pensioneren, de lumpsum

Examnummer 206593

Wens voor meer flexibiliteit

Uit diverse onderzoeken, zoals het onderzoek van Netspar (kennisnetwerk voor pensioen en oudedagsvoorziening), blijkt dat er behoefte is aan een pensioenuitkering ineens¹. De overheid reageert op deze wens door waarschijnlijk vanaf 1 januari 2022 deze nieuwe keuzemogelijkheid toe te voegen, een zogenaamde lumpsum. Nederland is op dit moment een van de weinige landen waar het opnemen van een lumpsum nog niet mogelijk is. Uitgangspunt voor een pensioen in Nederland was namelijk altijd, conform de Pensioenwet, dat het volledig uitgekeerd moet worden in de vorm van een levenslange uitkering. Dit om te voorkomen dat pensioenaanspraken en -rechten hun pensioenbestemming verliezen. Lumpsum wijkt hiervan af.

Iemand die nu met pensioen gaat moet al verschillende belangrijke keuzes maken die impact hebben op zijn of haar financiële situatie. Naar verwachting komt daar vanaf 1 januari 2022 de keuze voor lumpsum bij. De vraag is dan ook: *Welke afwegingen moet je als deelnemer maken om te bepalen of de lumpsumregeling bij je past en wat kan het pensioenfonds hierin betekenen?*

Mogelijke effecten van een lumpsum

Lumpsum biedt deelnemers meer mogelijkheden bij de aanvang van hun pensioen, zoals bijvoorbeeld het aflossen van een hypotheek, het maken van een wereldreis of doen van een schenking. Het opnemen van een lumpsum heeft als gevolg dat de levenslange pensioenuitkering lager wordt. Daarnaast heeft het ontvangen van een lumpsum mogelijk fiscale gevolgen of kan het van invloed zijn op de hoogte van eventuele toeslagen of socialezekerheidsuitkeringen². Het kiezen voor een lumpsum is dus, in sommige gevallen, een financieel onverstandige beslissing en het is de vraag of deelnemers deze gevolgen kunnen overzien.

De voorwaarden die in Nederland aan lumpsum gesteld worden

Deze risico's erkent Minister Koolmees ook en daarom stelt hij een aantal voorwaarden en kaders aan lumpsum³. Deze voorwaarden beperken voor een deel de risico's voor een onverstandige beslissing door de deelnemer. Zo geldt een maximumpercentage van 10% pensioenopname ineens en het kiezen voor een lumpsum mag niet in combinatie met een hoog-laagpensioen. Ook moet na het ontvangen van de lumpsum de resterende levenslange pensioenuitkering boven de afkoopgrens liggen. Deze beperkingen zorgen ervoor dat er een balans is tussen enerzijds het tegemoetkomen aan de wens voor meer keuzevrijheid en anderzijds het waarborgen dat de resterende levenslange pensioenuitkering voldoende is om de levensstandaard te behouden. Er zijn geen voorwaarden gesteld aan het bestedingsdoel. Ervaring uit andere landen leert dat dit niet nodig is.³

Wat beïnvloedt zoal de keuze van de deelnemer?

De deelnemer moet te allen tijde zelf de keuze maken voor wel of geen lumpsum. Er is door TIAS (school voor business en society) en Netspar onderzocht welke factoren hierbij zoal een rol spelen⁴:

- Levensverwachting: deelnemers met een korte levensverwachting zullen vaker kiezen voor een lumpsum;
- Bestedingsdoel: deelnemers die een schenking willen doen aan bijvoorbeeld hun kinderen of een hypotheek willen aflossen zullen vaker kiezen voor een lumpsum;
- Inkomen: deelnemers met een laag inkomen kiezen naar verwachting vaker voor een lumpsum. Als belangrijkste reden hiervoor wordt de behoefte of noodzaak aan liquiditeit genoemd, gevolgd door als voorzorgsmaatregel bij onverwachte uitgaven;

¹ Zie: <https://apg.nl/nl/publicatie/meerderheid-deelnemers-wil-lump-sum-van-ruim-10-bij-pensionering/>

² Zie: <https://esb.nu/incoming/20056008/eenmalige-lumpsum-bij-pensionering-kent-ook-nadelige-effecten>

³ Minister Koolmees, 'Hoofdlijnenbrief inzake het mogelijk maken van opname bedrag ineens op pensioeningangsdatum', Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 27 juni 2019

⁴ Idert Boonen, Rob Custers, Patrick van der Kleij, Bart Kuijpers, 'Ondersteuning pensioendeelnemers met keuzes rond lumpsum bij pensionering - case study naar inbedding lumpsum in Toekomstverkenner PFZW', TIAS / Netspar, 10 juni 2019

- Vrij besteedbaar inkomen: deelnemers die nog andere inkomstenbronnen hebben zullen minder snel voor een lumpsum kiezen. Als er een groter vrij besteedbaar inkomen is, is de behoefte aan een lumpsum kleiner.

Daarnaast is de financiële situatie en het imago van het pensioenfonds van invloed. Is het te verwachten dat het pensioenfonds de uitkeringen gaat korten of is men in algemene zin ontevreden over het pensioenfonds, dan is het opnemen van een lumpsum waarschijnlijk aantrekkelijk. Uit het onderzoek van TIAS/Netspar blijkt verder dat deelnemers (gemiddeld genomen) ongeduldiger zijn naarmate de beloning dichterbij komt⁴. Hiermee wordt bedoeld dat deelnemers sneller de keuze maken voor een lumpsum als de mogelijkheid daartoe in de nabije toekomst is. Als ze langer de tijd hebben om hierover na te denken, dan kiezen ze hier minder snel voor. Uit deze opsomming blijkt dat niet alle factoren die meewegen in de keuze voor lumpsum objectief van aard zijn.

Hoe complex is het om een goede keuze te maken?

Het maken van een weloverwogen keuze is voor veel deelnemers complex. Op de korte termijn kunnen ze de invloed van hun keuze nog wel overzien, maar de invloed op lange termijn wordt vaak onvoldoende bekeken⁵. In het persbericht 'weten is nog geen doen' belicht de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid de begrenzing aan het 'doenvermogen' van de burger⁶. De burger en daarmee ook de deelnemer van een pensioenfonds krijgt steeds meer eigen verantwoordelijkheid. De mate waarin iemand beslissingen kan nemen over bijvoorbeeld het pensioen wordt vaak overschat⁵. Uit onderzoek blijkt dat het pensioenbewustzijn van de gemiddelde deelnemer vaak laag is en men onvoldoende kennis heeft om pensioeninfo tot zich te nemen en op basis daarvan belangrijke beslissingen te nemen⁴. Daarbij verdiepen veel mensen zich vaak pas vlak voor de pensioendatum in hun pensioen en de keuzes die ze hierover moeten maken⁷.

Daarnaast zijn deze pensioenkeuzes ook van invloed op en worden beïnvloed door veel andere persoonlijke, financiële en omgevingsaspecten. Dit betekent dat er voor deelnemers veel zaken samenkomen, waardoor zij het lastig vinden om verbanden tussen de genoemde aspecten te herkennen en de gevolgen van hun pensioenkeuzes te overzien. Ook is het maken van rationele keuzes niet altijd makkelijk. In het specifiek gericht op een lumpsum en het maken van rationele keuzes, blijkt uit onderzoek onder deelnemers van pensioenfonds ABP dat het overgrote deel een lumpsum wil inzetten voor een financieel doel⁸.

Huidige keuzebegeleiding door pensioenfondsen

Een pensioenfonds is verplicht om informatie te verstrekken over een aantal zaken bij het met pensioen gaan. Daarnaast voorzien veel pensioenfondsen in de service van keuzebegeleiding door middel van een financiële planner op de website. Deze planners geven veelal een neutraal beeld van pensioenkeuzes, de financiële consequenties van deze keuzes op het pensioen en de hoogte van de AOW. Veel deelnemers hebben echter nog andere inkomensbronnen, zoals pensioen van andere fondsen, toeslagen, socialezekerheidsuitkeringen of lijfrentes. Een pensioenfonds beschikt niet over deze gegevens en heeft ook geen zorgplicht om in deze informatie of algehele begeleiding te voorzien.

Steeds meer pensioenfondsen onderzoeken hoe ze deelnemers nog beter kunnen ondersteunen natuurlijk zonder hierbij adviserend te zijn in de zin van de Wet financieel Toezicht.

⁵ AFM, 'Keuzevrijheid en maatwerk bij pensioeninleg: Literatuurstudie en consumentenonderzoek', AFM, 2018

⁶ Zie: <https://www.wrr.nl/publicaties/persberichten/2017/04/24/weten-is-nog-geen-doen>

⁷ Henriëtte Prast en Arhur van Soest, 'Pensioenbewustzijn', Netspar, maart 2014

⁸ Kees Folmer, Marcel Lever, Eduard Ponds, Bastiaan Starink, Ed Westerhout, 'Effecten van meer keuzevrijheid bij pensioenuitkering', CPB, 17 september 2018

Een kans voor keuzebegeleiding door pensioenfondsen

Een vaak gehoorde behoefte van deelnemers, in mijn dagelijks werk, is een checklist waarin alle onderdelen zijn opgenomen waarover deelnemers bij het met pensioen gaan moeten nadenken. Waar ze nu zelf de koppeling tussen informatie van verschillende instanties moeten leggen is er behoefte aan een integraal beeld van hun financiële toekomst. Deze behoefte was er al voordat lumpsum werd geïntroduceerd, maar lumpsum biedt wel een kans om de rekenmodules in zijn geheel onder de loep te nemen.

De kans voor pensioenfondsen om een toegevoegde waarde te bieden voor de deelnemer is door rekenmodules niet te beperken tot alleen inzicht in pensioen en AOW, maar ze uit te breiden met de mogelijkheid om een totaaloverzicht van inkomsten en vaste en gewenste uitgaven te simuleren. Een pensioenfonds kan hierin nooit volledig zijn. Het fonds kan een deelnemer wel bewust maken van de onderwerpen waarover nagedacht moet worden bij het met pensioen gaan en hoe deze onderwerpen elkaar beïnvloeden op de lange en de korte termijn. Dit kan in de vorm van een checklist met categorieën van mogelijke inkomsten en (verwachte én gewenste) uitgaven. Zo maak je deelnemers bewust van hun complete financiële toekomst. Voor een aantal categorieën is de informatie bij het pensioenfonds bekend. Deze worden vooraf ingevuld. Bij de andere categorieën kan de deelnemer zelf bedragen invullen. Aan de hand van de ingevulde categorieën kan de rekenmodule verder gebruikt worden voor het samenstellen van het pensioen. Heeft de deelnemer ingevuld toeslagen te ontvangen? Geef dan informatie welke invloed de pensioenkeuze kan hebben op de toeslagen en verwijst ze naar de betreffende instantie voor nadere informatie.

Het is aan te raden deze uitgebreide rekenmodule beschikbaar te stellen aan deelnemers vanaf 55 jaar. Zo kunnen deelnemers zich tijdig oriënteren op hun financiële toekomst en wordt impulsief gedrag voorkomen. Maak deelnemers tijdig bewust van de mogelijkheden en gevolgen. Het eerder beschikbaar stellen van deze uitgebreide rekenmodule heeft weinig zin, omdat mensen zich pas dicht voor de pensioendatum op het pensioen en de keuzes hierbij oriënteren en ook dan pas hun financiële toekomst kunnen overzien⁷.

Conclusie

In dit essay stond de vraag centraal welke afwegingen je als deelnemer moet maken om te bepalen of de lumpsumregeling bij je past en wat het pensioenfonds hierin kan betekenen? Lumpsum beantwoordt de vraag van deelnemers voor meer flexibiliteit in de uitkeringsfase, maar het wel of niet kiezen voor een lumpsum is geen vraag op zich. Tijdens de analyse heb ik ontdekt dat het belangrijk is dat de deelnemer bij het maken van de keuze voor lumpsum naar zijn gehele financiële situatie kijkt. Of het bij je past is van veel aspecten afhankelijk en het kiezen voor een lumpsum beïnvloedt het resterende pensioen, maar ook andere financiële aspecten.

Ik ben van mening dat er juist nú een kans is voor pensioenfondsen om meer toegevoegde waarde te bieden aan deelnemers bij de keuzebegeleiding. Dit door hen te faciliteren in het bekijken van alle inkomsten en uitgaven in een rekentool. Vanuit deze rekentool kan het fonds de deelnemer informeren over hun pensioenkeuzes en de gevolgen hiervan. Deze kans staat wel onder tijdsdruk. De eerste keuzes voor lumpsum worden namelijk al in de tweede helft van 2021 gemaakt. Het aanpassen van de rekenmodules, naar de komst van lumpsum, vindt dus al begin komend jaar plaats. Het vraagt op zeer korte termijn een extra inspanning, zowel in tijd als in uitvoeringskosten. Kortom snel aan de slag, want met lumpsum wordt het pensioen meer flexibel, maar de keuzes en de begeleiding hierbij weer complexer. Meer flexibiliteit betekent dus meer complexiteit zowel voor deelnemers als pensioenfondsen.